

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för veterinärmedicin och
husdjursvetenskap

Vad kan djurs empatiska förmåga innebära för vårt omsorgsetiska ansvar?

**How can the empathic ability of animals affect
our care ethical responsibility?**

Malin Wolters

*Uppsala
2019*

Vad kan djurs empatiska förmåga innebära för vårt omsorgsetiska ansvar?

How can the empathic ability of animals affect our care ethical responsibility?

Malin Wolters

Handledare: *Helena Röcklinsberg, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa*

Examinator: *Maria Löfgren, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för biomedicin och veterinär folkhälsovetenskap*

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: *Självständigt arbete i veterinärmedicin*

Kursansvarig institution: *Institutionen för biomedicin och veterinär folkhälsovetenskap*

Kurskod: EX0862

Program/utbildning: *Veterinärprogrammet*

Utgivningsort: *Uppsala*

Utgivningsår: 2019

Elektronisk publicering: *<http://stud.epsilon.slu.se>*

Nyckelord: *empati, djur, lidande, elefanter, schimpanser, barn, moral, omsorgsetik*

Key words: *animal empathy, empathy, suffering, elephants, chimpanzees, children, morality, care ethics*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	1
Summary	2
Inledning	3
Definition av välfärd och intressen	3
Syfte och tes	3
Människans makt över djuren	4
Empati och lidande	4
Altruism och prosocialt beteende	4
Material och metoder	5
Litteraturoversikt	5
Omsorgsetik	5
<i>Människans ansvar</i>	5
<i>Människans empati och omsorg</i>	5
Empati	6
<i>Nivåer av empati</i>	6
<i>Empati hos barn</i>	6
<i>Empati hos djur</i>	7
<i>Vad kan vi säga om djurs känslor?</i>	7
<i>Empati hos elefanter</i>	7
<i>Empati hos schimpanser</i>	8
<i>Empati hos hundar</i>	8
<i>Empati hos råttor</i>	9
Diskussion	9
Empati hos barn och djur	9
<i>Empatisk förmåga ger lidandeförmåga</i>	9
<i>Benefit of the doubt</i>	9
Det omsorgsetiska perspektivet	10
<i>Omsorgsetikens ingång</i>	10
<i>Vårt etiska ansvar</i>	10
Barn och djur är kännande individer med unika behov	11
Slutsats	11
Litteraturförteckning	12

SAMMANFATTNING

Syftet med denna litteraturstudie är att undersöka om djur kan känna empati och att utforska vad det kan innebära för djurs förmåga att känna lidande. I omsorgsetikens anda diskuteras sedan vilken betydelse detta skulle kunna ha för vårt moraliska ansvar gentemot djuren, inom alla sfärer av djuranvändande. Huvudtanken inom omsorgsetiken är att individer till olika grad är beroende och oberoende av varandra, där den som står i en maktposition över någon annan ska värna om och främja den andres egenintressen och syften när denne själv inte kan det i tillräcklig utsträckning. Vi har en maktposition över djuren liknande den maktposition vi vuxna har gentemot våra barn, då djur liksom barn tycks vara kännande individer utan makten att påverka sin egen välfärd fullt ut. Här väcks därför även diskussionen om hur vårt moraliska ansvar för våra barn kan vägleda oss när det gäller vilket moraliskt ansvar vi bör ta för våra djur.

En rad studier visar tydliga tecken på empatisk förmåga hos såväl barn som hos elefanter, schimpanser, hundar och råttor. Exempelvis har signifikanta likheter i empatisk förmåga mellan barn och schimpanser påvisats, där schimpanserna hjälpte varandra altruistiskt på liknande sätt som barnen hjälpte varandra. Detta tyder på att empatisk förmåga inte uppstått först hos människor utan kan gå tillbaka så långt som till den senaste gemensamma förfadern till människor och schimpanser. Känslan empati har enligt forskare haft en stor evolutionär roll, då empati öppnar möjligheten för en grupp att snabbt agera utifrån varandras känslor. Detta har stor betydelse i såväl sociala interaktioner som för hela gruppens överlevnad och syften. Utifrån de olika nivåerna av empati, kan vi dra slutsatsen att en individ med empatisk förmåga per automatik har lidandeförmåga. Dessutom ökar förmågan att känna empati antalet sätt att känna lidande på.

Det är allmän norm att vuxnas egna intressen inte ska gå före våra barns upplevelser av lidande. En bedömning utifrån barnets behov vägs ständigt mot det sunda förnuftet för att skapa en relation och vardag som fungerar, där den vuxna alltid har makten. Ett omsorgstänk präglar varje dag i en förälders liv. Då även djur med stor sannolikhet kan uppleva lidande och andra känslor, och då vi står i en maktposition även gentemot dem, bör omsorg prägla relation och vardag även mellan människa och såväl tama som vilda djur i de fall vi interagerar med varandra. Kanske kan vi aldrig ta ett fullt omsorgsetiskt ansvar med innebörden att vi alltid agerar på ett sådant sätt att våra handlingar aldrig hotar något djurs välfärd eller intresse, då vår art trots allt konkurrerar med andra arter om både yta och tillgångar på vår planet. Men med en omsorgsetisk grund skulle vi kunna värna om andra arter mycket mer än vi gör idag, liknande det sätt vi värnar om våra barn. Inte trots att vi har maktpositionen, utan tack vare att vi har den.

SUMMARY

The aim of this study is to investigate the empathic ability of animals and explore what it could mean to their capacity of suffering. With the care ethics in mind, this study will also discuss how the empathic ability of animals can affect our moral responsibility, in all areas of animal use. The main idea of care ethics is that individuals, to different extents, are dependent and independent of each other. This means that someone in the position of power over another should care for and promote the interests and aims of that person when he or she are unable to do so. We have a position of power over the animals similar to the one we have over our children. Therefore, this study will also discuss how our moral responsibility for our children can guide us when it comes to our moral responsibility for animals.

A number of studies show significant signs of empathic ability within children as well as elephants, chimpanzees, dogs and rats. For example, similar capacity of empathy has been found in children and chimpanzees, where the chimpanzees helped each other in a comparable altruistic way as the children helped each other. This implies that empathic ability did not arise first in humans but can go back as far as the latest common ancestor of humans and chimpanzees. The feeling of empathy has had a great evolutionary role, since empathy opens the possibility for a group to act quickly based on each other's feelings. This is of great importance in social interactions as well as for the survival and purpose of the whole group. Based on the different levels on empathy, we can conclude that an individual with empathic ability automatically has the capacity to suffer. In addition, the ability to feel empathy increases the number of ways to feel suffering.

It is the general norm that adult's own interests should not precede our children's experiences of suffering. An assessment based on the child's needs is constantly weighed against the common sense to create a relationship and everyday life that work, where the adult always has the power. The act of caring plays an important role in the daily life of a parent. Since even animals most likely can experience suffering and other emotions, and since we are in a position of power even towards them, care should characterize the relationship and everyday life also between man and both domestic and wild animals in cases where we interact with each other. Perhaps it is not possible for us to take full-care ethic responsibility, meaning that one's actions never threaten another's welfare or interests, since our species is in constant competition with other species for both space and resources. But with the care ethics in mind, we could care for other species much more than we do today, similar to the way we care for our children. Not despite our position of power, but thanks to it.

INLEDNING

Det är allmänt känt att vår art dominerar jorden och påverkar den såväl direkt som indirekt. Då vi har auktoritet och makt över djuren samt tar upp stora delar av den här planeten, påverkar vi andra arters välfärd och intressen. Vi skövlar regnskog och förorenar hav, vi släpper ut växthusgaser och gräver ner radioaktiva material. Vi konkurrerar ut djur med våra vägar och hus och vi tar mark vi vill ha som om den vore vår. Vi fiskar i de flesta vatten och jagar i de flesta skogar. Vi tar djuren från deras naturliga miljö och föder upp dem som om de tillhör oss. Vi dödar djur för mat, kläder, produkter, forskning och för nöjes skull.

Definition av välfärd och intressen

Med välfärd menas i denna studie de fem friheterna som enligt Vapnek och Chapman (2010) definieras enligt följande:

1. Frihet från hunger och törst
2. Frihet från en oskyddad och ej komfortabel miljö
3. Frihet från smärta, skada eller sjukdom
4. Frihet att uttrycka normalt beteende
5. Frihet från rädsla och stress

Men även friheten att agera på sina egna premisser samt friheten att inte bli dödad för syften som inte är ens egna är etiskt relevanta (Röcklinsberg *et al.*, 2017). Dessa ytterligare friheter används i denna studie, där djurs ”välfärd och intressen” innefattar de fem friheterna (Vapnek & Chapman, 2010), friheten att agera på sina egna premisser samt friheten att inte bli dödad för syften som inte är ens egna.

Syfte och tes

Syftet med denna litteraturstudie är att undersöka om andra djurarter än människan (härefter ”djur”) kan känna empati och att utforska vad det kan innebära för djurs förmåga att känna lidande. Med hjälp av omsorgsetiken diskuteras även vilken betydelse detta skulle kunna ha för vårt moraliska ansvar gentemot djuren, inom alla sfärer av djuranvändande. Tesen är att den empatiska förmågan är direkt kopplad till en ökad lidandeförmåga, samt att vi bör ta ett fullt omsorgsetiskt ansvar för alla djurarter som uppvisar empatisk förmåga. Med fullt omsorgsetiskt ansvar menas i denna studie att vi agerar på ett sådant sätt att våra handlingar inte hotar djurens välfärd eller intressen.

”The human adult is what the child is not yet able to be and what the animal will never be” skrev Gigon (2002). Med den empatiska förmågan som verktyg vill denna studie motbevisa påståendet. Genom att belysa empatisk förmåga hos både barn och djur hoppas denna studie kunna sätta ut en del av de enligt Gigon tydliga gränserna i kvaliteter mellan vuxna, barn och djur. Däremot har vi en maktposition över djuren liknande den maktposition vi vuxna har gentemot våra barn, då djur liksom barn tycks vara kännande individer utan makten att påverka sin egen välfärd fullt ut. Här väcks därför även diskussionen om hur vårt självklara moraliska

ansvar för våra barn kan vägleda oss när det gäller vilket moraliskt ansvar vi bör ta för våra djur.

Människans makt över djuren

Enligt omsorgsetiken ska den som står i en maktposition över någon annan värna om och främja den andres egenintressen och syften när denne själv inte kan det i tillräcklig utsträckning (IEP, 2013). Denna studie utgår liksom omsorgsetiken från att maktpositionen är central då det gäller vår förståelse av vår roll som människa i relation till djur, därför förväntas omsorgsetiken kunna bidra med relevanta resonemang i studien.

Empati och lidande

Empati hos djur är högst relevant ifall den empatiska förmågan visar sig vara direkt kopplad till en ökad förmåga att känna lidande. Med lidande menas i denna studie allt som hindrar ett djur från att uppleva välfärd och intressen enligt definitionen i inledningen. Definitionen av lidande som kommer att användas är en sammanställning utifrån neurologen och psykoterapeuten Victor Frankl (1959) som skrev att lidande uppstår då livet saknar mening, samt etologen Marian Stamp Dawkins (2008) beskrivning av lidande. Enligt henne inbegriper begreppet en rad olika känslouttryck, exempelvis rädsla, sorg, smärta, törst eller tristess, med den gemensamma faktorn att de upplevs som tillräckligt obehagliga för att individen ska vilja undslippa dem.

Djurs förmåga att känna lidande har en uppenbar relevans för vårt moraliska ansvar, då vi inom många områden, exempelvis försöksdjursanvändning, produktionsdjurs-, päls- och skinnindustrin, husdjursaveln och turism tillför djuren lidande utifrån våra egna behov och syften. Liksom Jeremy Bentham (1789) uttryckte det: ”The question is not, Can they reason? nor, Can they talk but Can they suffer?”, är lidandeförmågan kärnan bakom det som bör utgöra grunden för vårt moraliska ansvar. Med detta i åtanke, samt att den empatiska förmågan antas kunna öka antalet sätt att känna lidande på, kommer denna studie att belysa kopplingen mellan empati och lidande som grund för vilket moraliskt ansvar vi bör ta gentemot djuren.

Altruism och prosocialt beteende

Altruism, det vill säga förmågan att agera osjälviskt eller motsatsen till egoism, tas upp i studien som ett tecken på empatisk förmåga. Idéen att altruism är länkat till empati är erkänt när det gäller människor och har även föreslagits för andra djur (de Waal, 2008). Charles Darwin (1871) var först med att påstå att även däggdjur har altruistisk förmåga utöver den altruism som ingår i modersinstinkten.

Även tecken på prosocialt beteende tas upp, då empati enligt de Waal (2012) kan vara den huvudsakliga motivationen till prosocialt beteende. Med prosocialt beteende menas ett positivt och hjälpande beteende med intentionen att främja social acceptans och vänskap (Oxford Living Dictionaries, 2019).

MATERIAL OCH METODER

Detta är en litteraturstudie som gjorts utifrån granskade artiklar funna via Web of Science, Google Scholar och PubMed. Sökord som använts är bland annat "empathy", "animal empathy", "infants", "elephants", "chimpanzees", "altruism", "emotion", "evolution" och "morality". Även artiklar som sökts fram via andra litteraturstudier samt böcker från SLU:s bibliotek och via Google Scholar har använts.

Empati finns sannolikt hos många fler djurslag än hos dem som redovisas i denna studie. De djurslag som presenteras har valts utifrån en balans av tillgängliga studier samt relevans för vår användning av djur. Fokus ligger på att diskutera etiken kring hållande av djur i de fall tecken på empatisk förmåga uppvisas hos djuren, snarare än att gå igenom exakt vilka djur som uppfyller dessa kriterier eller inte.

LITTERATURÖVERSIKT

Omsorgsetik

Människans ansvar

De feministiska etikerna Carol Gilligan och Nel Noddings grundade omsorgsetiken i början av 1980-talet, som en kritik mot den traditionella principbaserade etiken, med fokus på vikten av att uppfylla sina egna och andras behov. Huvudtanken är att människor till olika grad är beroende och oberoende av varandra. Den som står i en maktposition över någon annan ska enligt omsorgsetiken värna om och främja den andres egenintressen och syften när denne själv inte kan det i tillräcklig utsträckning (IEP, 2013).

En grund inom omsorgsetiken, när den appliceras på människa-djur-relationen, är att många djur är kännande varelser vars välfärd och intressen i högsta grad påverkas av oss människor. Omsorgsetiker inom djuretiken pratar varken om rättigheter eller om att väga djurs lidande mot ett större syfte vilket präglar Rättighetsetiken respektive Utilitarism. Istället lyfts inom omsorgsetiken relationen mellan djur och människa, förutsett att båda är kännande varelser men oavsett i vilken grad de är kännande, där vi människor genom vår maktposition har ett omsorgsetiskt ansvar gentemot djuren (Röcklinsberg *et al.*, 2017).

Människans empati och omsorg

"The ability to feel concern and care for others is central to what makes us human" skrev Davidov *et al.* (2013). Omsorgsetikern Josephine Donovan (2007) anser att människans empati och intuitiva känsla för omsorg bör ligga till grund för hur vi behandlar andra kännande varelser. Luke (1992) menar att människans empati för djur är en djupt rotad och primär känsla som vi har med oss från barnsben, vilken endast hämmas av de normer vi byggt upp i samhället där det är socialt accepterat att utnyttja och döda djur.

Etikern Mahatma Gandhi uttryckte istället: "I hold that, the more helpless a creature, the more entitled it is to protection by man from the cruelty of man" (Gandhi Information Center, 2008).

Empati

Nivåer av empati

Empati kan enligt de Waal (2008) ha flera olika nivåer. Den enklaste formen är emotionell empati vilken är en känslomässig reaktion på en annan individs upplevelse, exempelvis när en flock fåglar flyger iväg samtidigt på grund av en enskild fågels stressignal. Det finns då ingen djupare förståelse för vad som triggade känslan, utan det är bara själva känslan som smittar. Nästa nivå av empati innefattar även en kognitiv förståelse för och en värdering av den andres situation. Denna andra nivå av empati är alltså både emotionell och kognitiv, vilket skiljer sig från sympati där ingen känslomitta är närvarande utan endast en kognitiv förståelse för den andres situation (de Waal, 2008).

Preston (2002) menar att empati alltid består av många delar där förutom ”sann empati” även skuld känslor, hjälpbeteende, identifiering, känslomitta samt kognitiv empati inräknas. Preston menar vidare att det huvudsakliga syftet med ett agerande utifrån empati oftast är för den utsatta individens skull, även om en liten del är för sin egen. Redan Hoffman (1981) belyste detta när det gäller studier på människor och att empati därför grundar sig i en större kognitiv förmåga.

Empati hos barn

Små barns empatiska förmåga såväl som deras kognitiva och sociala kvalitéer, har ofta blivit underskattade (Davidov *et al.*, 2013). Hoffman (2000) erkände empati som en medfödd förmåga, men hävdade att den framträder först under barnets andra levnadsår. Vidare menade han att förklaringen till att spädbarn lätt påverkas av andras känslor inte ligger i empati, utan i att spädbarn inte kan skilja på sina egna känslor och andras. Davidov *et al.* (2013) argumenterade dock för att detta påstående inte är baserat på vetenskapliga studier och att de studier som finns i ämnet visar motsatsen. Ett exempel är en studie av Danti *et al.* (1999) som visade hur nyfödda reagerade på inspelningar av andra barns gråt men förblev relativt oberörda av sin egen inspelade gråt. Detta innebär enligt Davidov *et al.* att känslomitta bland nyfödda alltså inte kan förklaras med oförmågan att skilja på sina egna och andras känslor, utan istället kan innebära att de har empatisk förmåga.

Senare studier indikerar att vi har med oss emotionell empati från födseln men utvecklar kognitiv empati först senare (Davidov *et al.*, 2013). En med åldern gradvis övergång mellan de olika empatiska varianterna har visats i en studie på barn och vuxna med hjälp av fysiologiska markörer för empati i hjärnan (Cheng *et al.*, 2014).

En studie av Roth-Hanania *et al.* (2011) antyder dock att både emotionell och kognitiv empati utvecklas redan före 10 månaders ålder. Studien gick ut på att barnen i olika åldrar skulle tro att deras mamma gjorde sig illa då hon låtsades slå sig på en leksakshammare eller gick in i en möbel på ett verklighetstroget sätt. Barnen fick även se en video av en bebis som grät. Därefter bedömdes deras reaktioner på en empatiskala. Från och med 10 månaders ålder uppvisade barnen både empatisk förmåga och prosocialt beteende, vilket indikerar att även spädbarn har både emotionell och kognitiv empati (Roth-Hanania *et al.*, 2011).

Empati hos djur

Vad kan vi säga om djurs känslor?

Det finns olika uppfattningar om hur mycket vi människor egentligen kan tro oss veta om djurs upplevelser av känslor. En del menar att vi omöjligt kan veta vad djur känner, då ett stimuli som tycks upplevas negativt av ett djur inte nödvändigtvis måste likna känslan vi själva skulle få av samma stimuli. Ett exempel kan vara att en elstöt som leder till att en råtta ändrar riktning inte behöver upplevas specifikt som en smärtekänsla, utan kan ge en negativ upplevelse av annan form som påverkar djurets preferensval (Stamp Dawkins, 2000).

Något som talar emot Stamp Dawkins resonemang är de likheter vi känner till om människors och djurs grundläggande fysiologi. Exempelvis frisätts dopamin och oxytocin vid smärtpåslag både hos människa och djur (Hsu *et al.*, 2018). Även samma verksamma substanser används både på människa och djur för att lindra smärta, exempelvis morfin som binder till smärtdämpande receptorer i ryggmärgen (FASS Djurläkemedel, 2019; FASS Vårdpersonal, 2019). Även andra känslor, exempelvis hunger och välbehag, har samma fysiologiska utgångspunkt hos människor och djur (Schloegl *et al.*, 2018).

Känslan empati har enligt de Waal (2008) haft en stor evolutionär roll, då empati öppnar möjligheten för en grupp att snabbt agera utifrån varandras känslor. Detta har stor betydelse i såväl sociala interaktioner som för hela gruppens överlevnad, syften och välfärd. Den empatiska förmågan härstammar sannolikt från moderskärlek, då de djur som reagerade på sin avkommas stressignaler förde sina gener vidare i större utsträckning än de som förblev oberörda. Då empatin sedan visade sig gynna gruppen även i andra sammanhang, utvecklades förmågan vidare (de Waal, 2008). Även Noddings (2010) anser att empati utvecklats från modersinstinkten och att de båda egenskaperna är starkt relaterade till varandra.

Empati hos elefanter

Bates *et al.* (2008) undersökte den vilda afrikanska savannelefant i Kenya och hittade ett antal tecken på empatiska förmågor i sin observationsstudie. Exempelvis hindrade elefantmammor kalvar från att utsättas för potentiellt stressande situationer trots att de inte tycktes kunna leda till något hot. Agerandet verkade vara direkt kopplat till mammans förmåga att förstå att situationen kunde upplevas som negativ av kalven och att ett förebyggande, lugnande ingripande från mamman kunde hindra kalvens negativa känsla. Ytterligare observationer visade också hur vuxna familjemedlemmar, oavsett relation, gav kalvar emotionellt stöd i form av fysisk beröring signifikant oftare än vad de erbjöd andra vuxna. Ofta tycktes den vuxna elefanten reagera på situationen i sig, innan kalven visat något tecken på stress. Detta indikerar en kognitiv förmåga hos elefanter att förstå att unga djur är i större behov av emotionellt stöd än vuxna erfarna djur (Bates *et al.*, 2008).

En studie av vuxna honor av släktet asiatisk elefant visade att elefanterna tröstade och lugnade varandra betydligt mer i stressande situationer jämfört med neutrala situationer (Plotnik *et al.*, 2014). Beteenden som observerades var att icke-stressade elefanter tog initiativ till fysisk kontakt med stressade elefanter. De vokaliserade samt bildade gruppering runt de stressade

individerna i likhet med de grupperingar som elefanter gör runt kalvar i hotande situationer (Bates *et al.*, 2008). Agerandet bedömdes vara en direkt respons på de stressade individernas reaktion och osannolikt en fördröjd respons på det stimuli som var grunden till stressbeteendet. Detta var enligt forskaren en tydlig indikation på empatisk förmåga hos den asiatiska elefanten (Plotnik *et al.*, 2014).

Ett fåtal observationer av Bates *et al.* (2008) visade även hur savannelefanter avlägsnade främmande föremål från andra gruppmedlemmars kroppar. Ett exempel på detta beteende var då en vuxen hanelefant drog ut en bedövningsspil från en annan hane och därefter omedelbart släppte ner pilen på marken, vilket indikerar att elefanten inte var intresserad av själva pilen utan att syftet var att avlägsna den från gruppmedlemmen. Detta tyder återigen dels på en kognitiv förståelse hos elefanter att kunna avgöra vad som normalt finns på en elefants kropp, samt altruistiska egenskaper då främmande föremål på den andra elefanten även kan vara en potentiell fara för den som ingriper (Bates *et al.*, 2008).

Empati hos schimpanser

En kohort-studie från 2007 visade signifikanta likheter i empatisk förmåga mellan barn och schimpanser, där den enda stora skillnaden var att barnen var snabbare än schimpanserna i sitt empatiska agerande (Warneken *et al.*, 2007). Studien gick ut på att testindividerna fick tillgång till olika verktyg som en annan individ behövde för att lösa en uppgift. Det visade sig att schimpanserna hjälpte varandra altruistiskt oavsett belöning eller relation till individen på samma sätt som barnen hjälpte varandra, till och med när viss fysisk ansträngning krävdes. Detta tyder på att altruism och empati inte uppstått först hos människor utan kan gå tillbaka så långt som till den senaste gemensamma förfadern till människor och schimpanser (Warneken *et al.*, 2007).

En observationsstudie visade hur honschimpanser försvarade varandra mot aggressiva hanar, trots stor risk att själva skada sig (Harcourt & de Waal, 1992). I ytterligare en studie verkade altruism utövas av vilda skogsschimpanser som oavsett släktrrelation adopterade unga schimpanser, vilket är ett kostsamt beteende för den vuxna schimpansen. Detta tyder på att schimpanser värnar om andra individers välfärd trots att de tillhör en annan grupp (Boesch *et al.*, 2010).

En annan kohort-studie där schimpanser kunde välja mellan att ta en belöning endast till sig själva eller att dessutom ge en belöning till en annan schimpans, visade en signifikans för att schimpanserna föredrog det senare prosociala alternativet (Horner *et al.*, 2011).

Empati hos hundar

Att hundar kan uppvisa tecken på empatisk förmåga är föga förvånande, då det är allmänt känt att de sedan länge är avlade till att socialisera med människor och uppfylla våra behov. I en studie av Custance och Mayer (2012) uppvisade hundar signifikant större uppmärksamhet och tröstande beteende till både sin ägares samt en främlings gråt jämfört med samma persons prat eller mumlande. Hundarna agerade genom att titta på, närma sig samt röra den gråtande personen på ett till synes tröstande vis. Det mumlande ljudet utfördes på ett sätt som var tänkt

att locka hundens nyfikenhet. Den signifikanta skillnaden i respons på gråt och mumlande indikerar därför att hundarnas agerande inte drevs av ren nyfikenhet (Custance & Mayer, 2012).

En liknande studie gjordes med intentionen att jämföra respons på barngråt mellan hund och människa, där resultaten uppvisade liknande höjningar i kortisolnivåer hos både hund och människa då de utsattes för ljudet av ett gråtande barn. Detta är ett första bevis på empatisk förmåga arter emellan (Yong & Ruffman, 2014).

Empati hos råttor

Även råttor uppvisar tecken på empatiska förmågor. En kohort-studie visade hur råttor prioriterade att öppna en dörr för att befria en inlåst burkompis, även när viss fysisk ansträngning krävdes samt när det fanns ett konkurrerande alternativ som erbjöd belöning i form av choklad. Slutsatsen blev att dörröppnandet var en medveten handling av råtten där syftet var att befria den utsatta individen från en obehaglig situation (Bartal *et al.*, 2011).

DISKUSSION

Empati hos barn och djur

”The human adult is what the child is not yet able to be and what the animal will never be” skrev Gigon (2002). Studierna visar tydliga tecken på empatisk förmåga hos såväl barn som hos elefanter, schimpanser, hundar och råttor (Plotnik *et al.*, 2014; Yong & Ruffman, 2014; Roth-Hanania *et al.*, 2011; Horner *et al.*, 2011; Bartal *et al.*, 2011), vilket kan ses som ett första steg i motbevisandet av Gigons teori. Kanske visar det sig i framtiden att vuxna, barn och djur har ännu fler gemensamma egenskaper så att påståendet till slut blir helt förlegat.

Empatisk förmåga ger lidandeförmåga

Den lägsta nivån av empati innebär enligt de Waal (2008) att djuret kan uppleva en annan individs känslor, vilket bör betyda att djuret upplever lidande av att se ett annat djur utsättas för lidande. Ett agerande utifrån emotionell empati bör innebära att även om djuret inte upplever exakt samma typ av lidande som den utsatta individen, så är känslan ändå tillräckligt stor för att prioritera ett agerande som lindrar den. Då det är omöjligt att veta exakt i hur stor utsträckning den empatiska förmågan orsakar lidande, bör samma typ av hänsyn tas till båda individernas lidande för ett fullt moraliskt ansvar från vår sida. Då empati enligt de Waal (2008) utöver den emotionella empatin även innefattar en kognitiv del tyder ett djurs empatiska förmåga dessutom på ett rikt intellekt. Detta skulle kunna innebära att djur har ett rikt inre liv och därmed även bör kunna känna lidande i större utsträckning än individer som saknar förmågan till kognitiv empati. Om empati som Preston (2002) menar skulle bestå av många olika delar blir det uppenbart att den empatiska individen kan uppleva lidande utifrån flera perspektiv. Vi kan alltså dra slutsatsen att en individ med empatisk förmåga per automatik har lidandeförmåga. Dessutom ökar förmågan att känna empati antalet sätt att känna lidande på.

Benefit of the doubt

Omfattande studier på empati saknas hos många djurslag. Vad kan vi säga om de djurarter vars empatiska förmåga inte är undersökt? Vi kan inte anta att de saknar empati då inga studier

gjorts, eftersom belägg varken för eller emot empatisk förmåga då finns. Inte heller kan vi anta att de djur vars empatiska förmåga inte påvisats i studier, verkligen saknar förmågan till empati. De skulle fortfarande kunna känna empati, men att det utspelar sig på ett sätt vi människor inte känner igen eller kan relatera till. För att vara säkra på att vi handlar etiskt rätt bör vi därför enligt den etiska principen 'benefit of the doubt', eller försiktighetsprincipen (Sandin, 2004), ta samma moraliska ansvar för alla djur oavsett vad studier om deras empatiska förmåga visar. Om denna princip följs undviker vi att handla utifrån omständigheter som vi inte känner till och riskerar därför inte att gå emot den omsorgsetiska grunden. Detta innebär att vi bör handla som om alla djur vore kännande individer med förmåga till såväl empati som lidande.

Det omsorgsetiska perspektivet

Omsorgsetikens ingång

Omsorgsetiken är intressant för att den antyder att allt lidande är lika etiskt relevant. Rättighetsetiken (Röcklinsberg *et al.*, 2017) är problematisk då moralisk hänsyn endast kan tas till de djur som liknar oss till sinnet. Exempelvis ska djuret ha förmåga till perception, minne och viss framtidsvision vilket gör det svårt att motivera att hänsyn ska tas till icke-självständiga varelser. Rättighetsetiken utgår ifrån en principfast grund där vissa kriterier ska uppfyllas, snarare än att erkänna att allt lidande är lika etiskt relevant oavsett vem som upplever det. Utilitarism (Röcklinsberg *et al.*, 2017), där en handling blir etiskt rätt då den leder till något positivt för en grupp i större grad än negativt för en annan grupp, är problematisk då hänsyn sällan kan tas till varje individs välfärd och intressen. Genom att maximera det allmänna goda kan utilitaristerna exempelvis rättfärdiga att döda djur för människans syften, varpå djurens egna syften inte uppfylls.

Ur ett omsorgsetiskt perspektiv är det istället relation och maktposition som utgör fokus för vår bedömning av hur vi ska handla (Röcklinsberg *et al.*, 2017). Men även då uppstår problem. I vissa lägen krockar våra grundläggande behov med en annan arts och ingen möjlig kompromiss finns, exempelvis då vi måste välja mellan att rädda vårt eget eller ett djurs liv. Det är här vi kan dra parallellen till våra barn. Varken barn eller djur har makten att påverka sin egen välfärd fullt ut, då deras välfärd och intressen är beroende av att vi vuxna människor antingen ingriper eller låter bli att ingripa i deras liv. Om ett barn skulle vara på väg att bli påkört av en bil, skulle de allra flesta av oss troligen försöka rädda barnet. Varför? För att vi inser att barnet själv i det läget inte är kapabelt att påverka sin egen välfärd. Då vi har både makt och förmåga att ingripa gör vi det, trots fara för vårt eget liv, till stor del tack vare maktpositionen vi har gentemot barnet.

Vårt etiska ansvar

Det är allmänt känt att vår art dominerar den här planeten och påverkar den såväl direkt som indirekt. Vi dödar djur för exempelvis mat, kläder, produkter, forskning och för nöjes skull. Enligt omsorgsetiken ska den som står i en maktposition över någon annan istället värna om och främja den andres egenintressen och syften när denne själv inte kan det i tillräcklig utsträckning (IEP, 2013). Även om vi inte har en relation till alla djur, har vi en maktposition. Därför har vi människor enligt omsorgsetiken ett ansvar gentemot djuren, ett ansvar som kan

tas i mycket större utsträckning än vad som görs idag. Djur som har makt över andra djurs liv, exempelvis lejon som dödar bytesdjur, kan inte förväntas ta moraliskt ansvar då de agerar på instinkt och inte kan göra ett aktivt val att handla utifrån etiska grunder. Vi människor däremot, har en helt annan möjlighet att reflektera och handla på många olika sätt för att uppfylla både våra och andra arters behov.

Ur ett omsorgsetiskt perspektiv skulle vi behöva ta hänsyn till varje djurs känslor, egenintressen och syften men också relationen mellan djur. När det gäller djurens relation till varandra är den empatiska förmågan central, då ett djur upplever lidande av att se ett annat djur utsättas för lidande. Att ta ett fullt omsorgsetiskt ansvar för djuren skulle därför kunna innebära att vi inte kan använda oss av djur alls inom exempelvis försöksdjursanvändning, produktionsdjurs-, päls- och skinnindustrin, husdjursaveln och turism. Det skulle också kunna innebära att vi kan använda oss av djuren på ett sådant sätt att våra handlingar och syften inte hotar djurens välfärd och intressen. Ett fullt omsorgsetiskt ansvar innebär också att vi har ett etiskt ansvar över de djurs liv som vi redan har ingripit i, det vill säga exempelvis avels- och produktionsdjurs fortsatta välfärd och intressen då dessa djur inte kan leva ett självständigt liv.

Barn och djur är kännande individer med unika behov

Det är allmän norm att våra egna intressen inte ska gå före våra barns upplevelser av lidande. Därför skyddar vi barnen mot all typ av lidande till den gräns det är rimligt. Vi sätter deras fysiska och psykiska hälsa främst, vi anstränger oss för att sätta oss in i deras känslor och behov och vi agerar utifrån den kunskapen. Vi erkänner alltså våra barn som kännande individer med egna intressen och syften och anpassar oss dessutom till varje individs unika behov. Detta gör vi då vi vet att barnen är beroende av oss i alla situationer, det vill säga de är beroende av att vi ingriper eller låter bli att ingripa. En bedömning utifrån barnets behov vägs ständigt mot det sunda förnuftet för att skapa en relation och vardag som fungerar, där den vuxna alltid har makten. Ett omsorgstänk präglar varje dag i en förälders liv.

Då även djur är empatiska individer med unika känslor och behov, och vi står i en maktposition även gentemot dem, bör omsorg prägla relation och vardag även mellan människa och djur, såväl tama som vilda, i de fall vi interagerar med varandra. Redan David Hume (1751) skrev: "we must, a priori, conclude it impossible for such a Creature as Man to be totally indifferent to the Well or Ill-being of his Fellow-creatures, and not readily, of himself, to pronounce, where nothing gives him any particular bias, that what promotes their Happiness is good, what tends to their Misery is evil, without any farther Regard or Consideration."

Slutsats

Kanske kan vi aldrig ta ett fullt omsorgsetiskt ansvar med innebörden att vi alltid agerar på ett sådant sätt att våra handlingar aldrig hotar något djurs välfärd eller intresse, då vår art trots allt konkurrerar med andra arter om både yta och tillgångar på vår planet. Men med en omsorgsetisk grund skulle vi kunna värna om andra empatiska arter mycket mer än vi gör idag, liknande det sätt vi värnar om våra barn. Inte trots att vi har maktpositionen, utan tack vare att vi har den.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Bartal, I. B-A., Decety, J., Mason, P. (2011). Empathy and Pro-social Behavior in Rats. *SCIENCE*, vol. 334 (6061), ss. 1427-1430.
- Bates, L. A., Lee, P. C., Njiraini, N., Poole, J. H., Sayialel, K., Sayialel, S., Moss, C. J., Byrne, R. W. (2008). Do Elephants Show Empathy? *Journal of Consciousness Studies*, vol. 15 (10-11), ss. 204-225.
- Bentham, J. (1789). *The Principles of Morals and Legislation*, kap. XVII, section 1. NY: Prometheus Books.
- Boesch, C., Bolé, C., Eckhardt, N., Boesch, H. (2010). Altruism in Forest Chimpanzees: The Case of Adoption. *PLoS ONE*, vol. 5 (1), e8901.
- Cheng, Y., Chen, C., Decety, J. (2014). An EEG/ERP investigation of the development of empathy in early and middle childhood. *Developmental Cognitive Neuroscience*, vol. 10, ss. 160-169.
- Custance, D., Mayer, J. (2012). Empathic-like responding by domestic dogs (*Canis familiaris*) to distress in humans: an exploratory study. *Animal Cognition*, vol. 15, ss. 851-859.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man, and selection in relation to sex*. Princeton: Princeton University Press.
- Davidov, M., Zahn-Waxler, C., Roth-Hanania, R., Knafo, A. (2013). Concern for others in the first year of life: Theory, evidence, and avenues for research. *Child Development Perspectives*, vol. 7 (2), ss. 126-131.
- Donovan, J., Adams, C. J. (2007). *The feminist care tradition in animal ethics*. New York: Columbia University Press.
- Donti, M., Simion, F., Caltran, G. (1999). Can newborns discriminate between their own cry and the cry of another newborn infant? *Developmental Psychology*, vol. 35, ss. 418-426.
- FASS Djurläkemedel (2019). *Alvegesic vet*.
<https://www.fass.se/LIF/product?npId=20080123000013&userType=1> [2019-03-13]
- FASS Vårdpersonal (2019). *Morfin Meda*.
<https://www.fass.se/LIF/product?npId=19730831000051&userType=0> [2019-03-13]
- Frankl V. E. (1959). *Man's Search for Meaning*. Boston: Beacon Press.
- Gandhi Information Center (2008). *Gandhi's Path to Nonviolence: autobiographical quotes, photos, original voice*. <http://www.nonviolent-resistance.info/exhibitions/eng/gandhi/pg18.htm> [2019-03-04]
- Gigon, O. (2002). Die philosophische Ethik der Griechen. In Aristoteles: Die Nikomachische Ethik, ss. 63-64. Translation, commentaries and introduction, ss. 53-75. München: Deutsche Verfassungsgeschichte.
- Harcourt, A. H., de Waal, F. B. M. (1992). *Coalitions and alliances in humans and other animals*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoffman, M. L. (1981). Is altruism part of human nature? *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 40, ss. 121-137.

- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horner, V., Carter, J. D., Suchak, M., de Waal, F. B. M. (2011). Spontaneous prosocial choice by chimpanzees. *PNAS*, vol. 108 (33), ss. 13847-13851.
- Hsu, T. M., McCutcheon, J. E., Roitman, M. F. (2018). Parallels and Overlap: The Integration of Homeostatic Signals by Mesolimbic Dopamine Neurons. *Frontiers in Psychiatry*, vol. 9 (410).
- Hume, D., Efq; (1751). *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*, s. 101. London: Printed for A. Millar, over-against Catherine-street in the Strand. Tillgänglig: <http://books.google.se/books> [2019-03-02]
- IEP - The Internet Encyclopedia of Philosophy (2016-03-22). *Care Ethics*. <https://www.iep.utm.edu/care-eth> [2019-03-01]
- Luke, B. (1992). Justice, Caring, and Animal Liberation. *Between the Species*, vol. 8 (2), ss. 100-108.
- Noddings, N. (2010). *The Maternal Factor: Two Paths to Morality*. California: University of California Press.
- Oxford Living Dictionaries (2019). *British & World English*. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prosocial> [2019-03-08]
- Plotnik, J. M., de Waal, F. B. M. (2014). Asian elephants (*Elephas maximus*) reassure others in distress. *PeerJ*, vol. 2.
- Preston, D., de Waal, F. B. M. (2002). Empathy: Its ultimate and proximate bases. *Behavioral and Brain Sciences*, vol. 25, ss. 1-72.
- Roth-Hanania, R., Davidov, M., Zahn-Waxler, C. (2011). Empathy development from 8 to 16 months: Early signs of concern for others. *Infant Behavior & Development*, vol. 34, ss. 447-458.
- Röcklinsberg, H., Gjerris, M., Olsson, I. A. S. (2017). *Animal Ethics in Animal Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandin, P. (2004). The Precautionary Principle and the Concept of Precaution. *Environmental Values*, vol. 13, ss. 461-475.
- Schloegl, H., Percik, R., Horstmann, A., Villringer, A., Stumvoll, M. (2011). Peptide hormones regulating appetite - focus on neuroimaging studies in humans. *Diabetes/Metabolism Research and Reviews*, vol. 27, ss. 104-112.
- Stamp Dawkins, M. (2000). Animal Minds and Animal Emotions. *American Zoologist*, vol. 40 (6), ss. 883-888.
- Stamp Dawkins, M. (2008). The Science of Animal Suffering. *Ethology*, vol. 114, ss. 937-945.
- Vapnek, J., Chapman, M. S. (2010). Legislative and Regulatory Options for Animal Welfare. *FAO Legislative Study*, vol. 104, s. 6. Tillgänglig: <https://ssrn.com/abstract=2898362> [2019-03-04]
- de Waal, F. B. M. (2008). Putting the Altruism Back into Altruism: The Evolution of Empathy. *Annual Review of Psychology*, vol. 59, ss. 279-300. Tillgänglig: www.annualreviews.org [2019-03-04]
- de Waal, F. B. M. (2012). The Antiquity of Empathy. *Science*, vol. 336, ss. 874-876.

- Warneken, F., Hare, B., Melis, A. P., Hanus, D., Tomasello, M. (2007). Spontaneous Altruism by Chimpanzees and Young Children. *PLoS Biology*, vol. 5 (7), ss. 1414-1420.
- Yong, M. H., Ruffman, T. (2014). Emotional contagion: Dogs and humans show a similar physiological response to human infant crying. *Behavioural Processes*, vol. 108, ss. 155-165.